

Buržoaska shvaćanja koegzistencije

Vaclav Regner

U suvremenim međudržavnim odnosima pojavljuju se zakonitosti pojedinih društvenih sistema unutar skupine pojedinih društvenih formacija, a skup tih odnosa čini danas neskladno i proturječno jedinstvo međunarodnih odnosa. Karakteristična i osnovna tendencija je gubitak odlučujuće uloge imperijalizma u svijetu i širenje djelovanja međunarodnih odnosa novog tipa na bazi porasta snage svjetskog socijalizma. Historijske zakonitosti kapitalizma prestaju istovremeno da budu zakonitosti svjetske povijesti.

Dugo vremena prevladavala je u buržoaskih teoretičara teza, da je osnova svjetske politike postojeća napetost između borbe za silu i borbe za miroljubivu suradnju među narodima. Većina od njih nije vjerovala u mogućnost drukčijih odnosa među državama nego na osnovu sile, nepovjerenja i sebičnih nacionalnih interesa, nespojivih s interesima drugih zemalja. To znači, da su apsolutizirali iz jedinstva konflikata i suradnje među državama isključivo konfliktnu stranu. Istina je da je u prošlosti u vrijeme isključive vladavine kapitalizma sila, ili njena prijetnja, bila u osnovi jedina ograničavajuća snaga državnog djelovanja. Danas moramo međutim praviti razliku između svjesnog upotrebljavanja i neupotrebljavanja sile (osobito vojne državne sile) u imperijalističkoj politici nasilja i diktata u međunarodnim odnosima, i između sile socijalističkih država, koja je u suvremenom svjetskom sistemu još uvijek osnovni uslov njihovog uticaja na tok kretanja međunarodnih odnosa. Od društvenog uređenja pojedinih država zavisi s kakvim će intenzitetom i u kojem cilju one svoju silu upotrijebiti. Potencijalna sila SSSR-a, njegov međunarodni uticaj i prestiž u današnjim uslovima predstavljaju osnovnu zapreku imperijalističkoj politici sile i sredstvo za realizaciju novih odnosa među državama — odnosa suradnje. Veličina i humanost snažnih mjeriva je upravo tim koliko svoju silu ne upotrebljavaju.

U odnosima među državama s različitim društvenim uređenjima na Zapadu je dugo vremena prevladavala poznata linija starorimskog senatora Catona »Ceterum censeo Carthaginem esse delendam« (proglašavam da Kartaga mora biti uništena). To je bila linija hladnog rata, kad se isticalo da kapitalističke zemlje imaju sa socijalističkim državama samo suprotne interese. Tek s promjenom odnosa snaga između socijalizma i kapitalizma krajem pedesetih godina dolazi do razdoblja traženja zajedničkih interesa, npr. između SAD i SSSR-a. J. F. Kennedy u svojoj knjizi »The Strategy

*) Članak dra Vaclava Regnera, profesora Međunarodnih odnosa na Visokoj ekonomskoj školi u Pragu napisan je specijalno za »Političku misao«.

of Peace« tada kaže: »Možemo naći određene društvene osnovne interese i ciljeve između Sjedinjenih Država i SSSR-a... 1. SAD i SSSR bi se rado oslobodili teškog bremena naoružanja. 2. Niti SAD, a niti SSSR ne žele nuklearni rat. 3. Niti SAD, a niti SSSR ne žele dati nuklearno oružje drugim državama. 4. Niti Amerikanci, niti Rusi ne žele udisati radioaktivni zrak.« (New York, 1960, str. 11—12). U takvoj situaciji postaje miroljubiva koegzistencija također i za kapitalističke zemlje objektivna nužnost. John H. Herz u knjizi »International Politics in the Atomic Age« podsjeća na latinsku maksimu »primum vivere deinde philosophari« i prevodi je sasvim slobodno »let us think first of all how to survive, thereafter about everything else.« (New York 1960, str. 3). Današnji zapadnonjemački ministar vanjskih poslova Willy Brandt u knjizi »Koexistenz — Zwang zum Wagnis« također priznaje da je za kapitalizam pitanje koegzistencije dvaju različitih sistema postalo prije svega pitanje egzistencije, ne više alternativom, već samo kao jedina nada da će se preživjeti. (Stuttgart 1963, str. 9). U knjizi »Great Decisions 1966« koju je izdao Foreign Policy Association kaže se da je »životno pitanje za Zapad i SAD, kako se postaviti prema izazovu komunizma u najrazličitijim vidovima, a da pri tome ne dođe do angažiranja, koje bi učinilo vjerojatnim opći ili nuklearni rat. (New York 1966, str. 60). To shvaćanje neophodnosti koegzistencije od strane kapitalističkog svijeta važno je zbog toga, jer mirna koegzistencija, kao što je poznato ne zavisi samo od politike socijalističkih zemalja. Kapitalističke zemlje pod uticajem konkretne situacije (npr. od trenutka kad je postalo moguće njihovo totalno uništenje) prihvaćaju ovu politiku. S tim u vezi stoji i činjenica da buržoaska ideologija protiv ideja mirne koegzistencije nije imala efikasno protuoružje. U oblasti politike protupol mirne koegzistencije bila je politika s pozicija sile s ideološkim tezama »bolje ne egzistirati nego koegzistirati«, »bolje biti mrtav nego crven«, uz isticanje uvjerenja o nužnosti uzajamnog sukoba i poraza jedne strane, ili s težom da je pobjeda nad neprijateljem važnija od očuvanja mira itd. (Vidi R. Strausz Hupe, W. Kinter, S. Possony: A Forward Strategy for America, New York 1961; H. Kahn: On Thermonuclear War; Thinking about Unthinkable; On Escalation, Princeton 1961, 1962, 1965; E. Teller-A. Brown: The Legacy of Hiroshima, New York 1962; Goldwater: Why not Victory, New York 1962. itd.). Ta politika sile nije međutim postigla zadatke koje je sebi postavila kako u praktičnoj politici, tako i u ideološkom djelovanju na stanovništvo. Naprotiv, praksa međunarodnih odnosa dokazala je da politika mirne koegzistencije jača pozicije socijalizma. Normalno je da je ta tvrdnja uznemirila buržoaske političare i teoretičare. »Identifikacija sovjetskog pojma koegzistencije s pojmom svjetski mir skreće pogled s opasnosti sovjetske prijetnje i slabi otpor protiv sovjetskih težnji za ovladavanjem svijetom«, tvrdi W. Brandt u već citiranoj knjizi »Koexistenz — Zwang zum Wagnis« (str. 7). Prema njemu, opasnost leži

u tome jer tko odbija sovjetsko shvaćanje koegzistencije, navodno može biti optužen da je i protiv mira. On ide i dalje pa tvrdi »pri svemu tome zaboravljamo: koegzistencija nije niti pronalazak niti monopol Sovjeta. U stvarnosti je u osnovnoj misli demokracije sadržana i ideja koegzistencije.« (str. 7—8). Čitav niz daljnjih autora pokušava također dokazati da i kapitalističke države priznaju princip živjeti u miru, ali da do sada nisu osjetile potrebu da to formuliraju u formi određene doktrine. Oni shvaćaju da u ideološkoj borbi između kapitalizma i socijalizma sve veće značenje dobivaju pitanja: kako shvaćati principe mirne koegzistencije, u čemu je njegova suština itd.

Zbog toga buržoaski ideolozi dobivaju drukčiju ulogu:

1. Kad se imperijalizam orijentirao na uništenje socijalizma prvenstveno vojnom silom, njegovi ideolozi pokušali su ideju mirne koegzistencije diskreditirati (što im, međutim, nije uspjelo).

2. Kad je pak imperijalizam počeo da se sve više orijentira na ideološko djelovanje protiv socijalističkih zemalja, njegovi ideolozi pokušavaju iskoristiti popularnost ideja mirne koegzistencije u interesu imperijalizma. »Naša vanjska politika mora imati šire perspektive pored onih predstavljenih u stalnom konfrontiranju sa SSSR-om. Svijet koji se brzo mijenja traži smisao svog razvoja. U vijeku ideologije mora uspješna politička akcija biti spojena s efikasnim idejama« (Ideology and Foreign Affairs, Washington 1960, str. 79). To korištenje popularnim idejama ne odnosi se samo na mirnu koegzistenciju, već i na druge termine kao neutralizam, kapitalizam, socijalizam itd. U velikoj mjeri to zavisi od činjenice da je u SAD otvorena antiznanstvena atmosfera iz vremena marksizma, zamijenjena etapom upotrebe naučnih radnika za političke potrebe, za traženje »novih ideja«, koje bi mogle da imaju uticaj na mase. Svakako, ne može se tvrditi da tako upotrijebljena znanost i ideje mogu dati objektivnu sliku zakonitosti društvenog razvoja. Ne smije se, međutim, zaboraviti da klasni interes održanja buržoazije zahtijeva u velikoj mjeri objektivnije poznavanje procesa koji se zbivaju u suvremenom svijetu. Ali istovremeno isti klasni interes tjera buržoaziju prema mistifikaciji i apologetici svuda gdje objektivno poznavanje premašuje granice njenog društvenog sistema. S te unutrašnje podijeljenosti buržoaske ideologije treba gledati na njene glasnike i u pitanjima mirne koegzistencije.

Evolucija buržoaskih shvaćanja koegzistencije ne znači prelazak od buržoaske politike sile na politiku stvarne mirne koegzistencije, već znači pokušaj buržoaskih ideologa da priznaju koegzistenciju ali s tim da joj dadu za buržoaziju prihvatljiv opseg, tj. priznavanje koegzistencije uz isključivo eliminiranje njenog revolucionarnog karaktera. Prave se pokušaji da socijalističke države prihvate takvu mirnu koegzistenciju, koja ne bi sadržavala zakonitosti, objektivno proizašle iz činjenice postojanja dvaju suprotnih društvenih sistema, već da se slože s principima pogodnim za

imperijalističku buržoaziju. Opsegu mirne koegzistencije želi se dakle dati takvo shvaćanje, koje bi spriječilo daljnji razvoj svjetskog oslobodilačkog i revolucionarnog procesa, zaustavilo ga, i pomoglo ostvarivanju osnovnih zadataka imperijalističke vanjske politike. S tim u vezi upućuju se pozivi na adresu SSSR-a »da poboljša koncepciju koegzistencije« i prihvati takvu koncepciju, »koja je daleko povoljnija od lenjinske koncepcije koegzistencije« (G. Wetter: *The Soviet Concept of Coexistence*, *Soviet Survey*, nr 30/1959, str. 33). O karakteru »poboljšane« koegzistencije jasno govori časopis »The Washington Post and Times Herald«, koji poziva SAD na prihvaćanje »koegzistencije, ali koegzistencije takve vrste, koja bi osigurala interese slobodnog svijeta i utjecala na konstruktivne promjene u komunističkom bloku« (11. 6. 1963.). Neki buržoaski teoretičari počeli su na tim osnovama pokazivati prednosti koje iz tog prihvaćanja mogu proizaći za kapitalistički svijet. Seymour Melman u knjizi »The Peace Race« tvrdi da je »mirno takmičenje alternativa ratu i istovremeno kapitulacija u svjetskoj borbi sa sovjetskim sistemom. To je politika pogodna za ostvarenje svjetske političke pobjede slobode u društvu.« (London, 1962, str. VIII).

Zbog toga u marksističkoj kritici tih buržoaskih koncepcija nije dovoljno samo ideološko odbacivanje, već treba uvijek vidjeti obje njihove strane:

1. pozitivnu stranu, tj. odraz početka određenog realizma u politici buržoaskih vlada;
2. negativnu stranu, tj. klasnu zloupotrebu današnje historijske nužnosti mira.

U sadašnjoj fazi treba razlikovati da li te koncepcije koegzistencije stoje u skladu s političkim kursom buržoaskih vlada ili se međusobno razilaze. Na primjer, stalno govorenje o koegzistenciji uz pojačanu agresivnost politike SAD. To svjedoči o tome da pokušaji koegzistencionih koncepcija predstavljaju samo jednu alternativu, dok druga osnovna koncepcija, koja spekulira s ratom kao sredstvom politike ostaje i dalje sačuvana.

U osnovi ne postoji jedinstvena buržoaska teorija niti koncepcija koegzistencije (premda se tim pitanjima bavi nekoliko specijaliziranih časopisa kao »Koexistence«, »The Journal of Peace« itd.), već to je specifična smjesa pogleda s najrazličitijim političkim primjesama, koju zastupa najbrojnija skupina buržoaskih ideologa. Razlike nalazimo između pojedinih zemalja u ovisnosti od njihovog položaja u kapitalističkom svijetu, odnosa klasnih i političkih snaga unutar zemlje, vanjskopolitičkih ciljeva i skupine buržoazije koja se nalazi na vodstvu.

Za bolje razumijevanje suvremenih buržoaskih teorija i koncepcija koegzistencije treba se ukratko osvrnuti na glavne postavke do kojih su buržoaski teoretičari došli i dolaze. Mogu se podijeliti na dvije velike skupine:

1. Prva skupina primjedbi najčešće je polazila od opće teze o agresivnosti svjetskog (ili sovjetskog) komunizma, što navodno isključuje mirnu koegzistenciju; u toj skupini vidljivi su i snažni uticaji antikomunizma. B. Goldwater u knjizi »The Conscience of a Conservative« kaže: »Cilj komunista je da osvoje svijet« (New York 1960, str. 91). A tzv. liberal Charles Bowles u knjizi »The Conscience of a Liberal« mu povlađuje: »Svaki obrazovani čovjek upoznat je s egzistencijom opće svjetske komunističke zavjere« (New York 1962, str. 62). Tu prevladavajuću atmosferu na Zapadu veoma je dobro izrazio Fred Nil, bivši savjetnik State Departmenta za pitanje Rusije i Istočne Evrope. »Osnov naše politike prema SSSR-u je tvđenje o egzistenciji neprekidne i prijeteće opasnosti vojne agresije od strane SSSR-a. U stvarnosti takva opasnost ne postoji, ali je primamo tako da se u nju uopće ne sumnja.« (cirirano prema J. Jackson, *The View from Here*«, New York 1963, str. 123). Druga omiljena teza je da je marksistička tvrdnja o nužnosti pobjede komunizma nad kapitalizmom nespojiva s principom mirne koegzistencije, jer pretpostavlja miješanje SSSR-a u unutrašnje stvari kapitalističkih zemalja. Princip mirne koegzistencije navodno se primjenjuje od strane socijalističkih zemalja samo iz taktičkih razloga: da bi se oslabio kapitalizam, za paraliziranje njegovih vojnih napora, za eventualnu njegovu likvidaciju bez rata.

2. komunističko shvaćanje avodno želi postići suprotno — egzistencije zapravo politička slabost SSSR-a, da je ona nametnuta vojnom prevagom kapitalističkih država, tj. politikom sile.

Poznavanje stavova protiv koegzistencije važno je naročito zbog toga jer se u pojedinim teorijama i koegzistencionim koncepcijama buržoaskih ideologa upravo od njih polazi.

U sadašnjem razdoblju najaktuelnije su tri buržoaske koncepcije koegzistencije:

Koncepcija status quo

Američka koncepcija tako shvaćene koegzistencije bila je izražena od strane predsjednika Kennedyja na sastanku šefova vlada SAD i SSSR u Beču 1961. godine. To je koncepcija zamrzavanja postojećih društvenih odnosa i garancija postojanja kapitalizma. Kennedy je pošao od dva osnovna principa tako shvaćene koegzistencije:

1. koegzistencija mora značiti status quo, statičku ravnotežu između dva sistema;
2. ta ravnoteža mora biti osigurana silom.

U istom tonu piše čitav niz buržoaskih autora. Npr. američki autor Richard V. Allen kaže: »Za Amerikance mirna koegzistencija predstavlja mnoštvo uslova koji ukratko mogu biti izraženi ovako: vi živite tamo, mi ćemo živjeti ovdje; što je vaše, neka tako i ostane, a što je naše, neka naše i ostane, nećemo se miješati u vaše

poslove a vi nemojte u naše ... i na tom osnovu ćemo svaki za sebe razvijati svoj put ciljevima, koje smo odredili.« (*Detente, Cold War Strategies in Transition*, red. L. Dulles i D. Crane, New York 1965, str. 24). Isti autor veoma žali što se u socijalističkim zemljama ne gleda na koegzistenciju kao na pasivni proces, u kojem će se odvijati paralelni razvoj kapitalizma i socijalizma ili kao na zamrzavanje socijalnih odnosa (status quo u odnosu između oba sistema), već se mirna koegzistencija tretira kao aktivna borba za pobjedu socijalizma. S tih pozicija pokušava dokazati viši moral kapitalističkog svijeta u različitom shvaćanju mirne koegzistencije:

1. zapadno shvaćanje se navodno karakterizira tezom »live and let live« (živi i pusti živjeti);
2. komunističko shvaćanje navodno želi postići suprotno-uništenje jednog društvenog poretka.

Prema istom autoru na Zapadu je postalo zastarjelo govoriti o »pobjedi« u hladnom ratu dok komunisti suprotno tome još uvijek pobjedu proglašavaju kao svoj krajnji cilj. Talijanski diplomat i današnji direktor talijanskog radija i televizije (RAI) Pietro Quaroni u knjizi »Koexistenz zwischen Freiheit und Diktatur« to potvrđuje: »Mi razumijemo pod koegzistencijom to da kapitalističko društvo ima isto pravo na daljnje postojanje kao i komunističko, da komunisti zbog toga njegovu egzistenciju i egzistenciono pravo priznaju i prije svega da nas ostave na miru.« (Frankfurt 1961, str. 10). Poznati američki političar izjavljuje isto: »Mirna koegzistencija ne smije i ne može sadržavati pokapanje jednih od strane drugih.« (The Department of State Bulletin, 4. 9. 1961, str. 406). Laburistički teoretičar Ch. Mayhew (autor knjige »Coexistence plus ...«, London 1962) u članku »Koegzistencija — odgovor Zapadu« ističe kao jedan od principa koegzistencije zasadu, da »će u svijetu postojati mnogo različitih društvenih sistema, koji će odgovarati različitim uslovima, tradicijama, problematici i religiji naroda« (Guardian, 7. 11. 1961). Po njemu treba navodno odstraniti »važnu grešku marksističke koncepcije, o tome da se između kapitalističkog i socijalističkog sistema zadržavaju antagonističke suprotnosti i da će borba između njih značiti proglašavanje pobjede jedne strane (na istom mjestu)«. Američki autor V. P. Rock ide tako daleko da okrivljava socijalizam, jer da »u toj mjeri u kojoj pokušava potkopati kapitalizam jača snage na Zapadu, koje imaju interes za najoštrijim formama konflikta«. (A strategy of Interdependence, New York 1964, str. 26). Ta prijetnja je danas naročito omiljena na Zapadu. Od mnogo primjera dovoljno je navesti Uwe Nerlicha (Die Nuklearen Dilemmas der Bundesrepublik Deutschland, Europa Archiv, 10. 9. 1965, str. 651) koji kaže da će se u slučaju razočaranja SRNj zbog dosadašnje linije (tj. orijentacije na dobijanje nuklearnog oružja putem NATO-a) pojaviti nacionalistička orijentacija (tzv. Alleingang). Možemo primijetiti da se

pri shvaćanju koegzistencije kao status quoa u buržoaskih autora pojavljuju zajedničke crte:

1. namjerno brkanje dviju strana mirne koegzistencije:

a) mirne koegzistencije kao izraza određenih međudržavnih odnosa između zemalja s različitim društvenim uređenjem, tj. opće-demokratski aspekt, politički status quo (ta strana mirne koegzistencije je npr. izražena sa sedam principa u rezoluciji 1815 (XVIII generalnog zasjedanja OUN), koji se može lako riješiti diplomatskim putem. Politički status quo teži stabilnim odnosima među državama na osnovu mirne koegzistencije, predstavlja alternativu rušilačkom nuklearnom ratu. Mi smo protiv upotrebe sile pri rješavanju međunarodnih pitanja, jer svaki takav pokušaj znači opasnost izbijanja rata. Možemo se složiti s W. Lippmannom da »najviše pravilo politike u naše vrijeme leži u tome da u odnosima među nuklearnim silama ne možemo doći danas do važnih promjena status quoa pod prijetnjom sile ili njenom upotrebom«. (New York Herald Tribune, 1. XII 1962);

b) društvenog, klasnog aspekta, revolucionarnog opsega i dometa politike mirne koegzistencije, odnosno oblasti društvenog razvoja gdje su promjene neizbježne i ne zavise samo od državnika;

2. pogled na mirnu koegzistenciju kao na vječiti i neizmjenjivi status, tj. opet različito shvaćen status quo. Mi razumijemo status quo kao kompleksno stanje i s njegovim razvojnim procesima, tj. s klasnom borbom i narodnooslobodilačkim pokretima i otpor protiv tih procesa je upravo pokušaj narušavanja današnjeg statusa quoa.

Na osnovu ova dva iznesena stanovišta dolaze buržoaski ideolozi do zaključka da postoje u svijetu sile koje štite poredak (tj. sile status quoa — buržoaske demokracije) i sile koje izazivaju nemir i faktički su protiv koegzistencije (tj. socijalističke države)!

Jedan dio buržoaskih autora svjestan je da se ne može u potpunosti isključiti razvojni proces uopće. Prihvaćajući tu postavku, oni se međutim bore protiv toga — kao što se izrazio W. Lippmann u »The Coming Test with Russia« — da je »komunizam jedina alternativa status quo-a« (Boston 1961, str. 36). Kod njega se pojavljuje misao da socijalističke zemlje treba da napuste ideju »komuniziranja« svijeta, odnosno da treba da napuste predodžbe o suvremenom svijetu kao organizmu koji se razvija, i to u pravcu naprednijeg društva putem revolucionarnih promjena. Lijepo je to izrazio i francuski sociolog R. Aron u članku »Koegzistencija — kraj ideologije«: »Kad bi Sovjeti jednom došli do spoznaje da je njihov režim samo jedan od nekoliko mogućih putova organizacije industrijskog društva, većina demokrata — premda bi i dalje smatrala neke odluke sovjetskog režima suvišnim i malo efikasnim — ne bi se ipak osjećali prisiljenima da zadrže svoj stav aktivnog neprijateljstva prema Sovjetskom Savezu« (Partisan Review, spring 1958, str. 230).

Istovremeno sa shvaćanjem koegzistencije kao status quoa pojavljuje se i buržoaska kritika zbog »nametanja« mirne koegzistencije kapitalizmu. »Mirna koegzistencija je komunistička unilateralna doktrina, koja je nametnuta »neizbježno osuđenom« protivniku uz pomoć kombinirane »moralne i fizičke prevage komunističkog svijeta, prema kojoj protivnik može biti samo 'pasivan', zbog toga je kod njega poduprta stvaralačka i učesnička odluka u odlučivanju o njegovom opsegu i ponašanju«. (Détente, ... str 33). Autor ovdje pokušava iskriviti ispravnu misao da bi pokušaj jedne države za nametanjem svojih rješenja ostalima mogao dovesti u sadašnjoj situaciji do opasnosti izbijanja oružanog konflikta. S tih pozicija engleski profesor P. Bloomfield u odgovoru na anketu jugoslavenskog časopisa »Međunarodna politika« piše da je sam pojam borbe za mir neispravan, jer je tu mir izražen u formi borbe, a po njemu je ključni problem današnjice prije svega snošljivost i strpljivost a ne borba. To je jedan od primjera veoma čestog metafizičkog pristupa buržoaskih autora problemu koegzistencije, koji odjeljuje jedinstveni proces borbe i praktičke suradnje između socijalističkih i kapitalističkih država i postavlja pitanje: ili borba, ili suradnja i snošljivost. Buržoaski ideolozi uopće s tim u vezi pokušavaju protiv socijalističkih zemalja upotrijebiti svoju viziju humanizma kad npr. postavljaju pitanje da li je ispravno da SSSR u borbi za očuvanje mira smatra jačanje socijalističkih država jednim od osnovnih sredstava, jer upravo zbog toga navodno dolazi do negacije humanizma, čiji osnovni principi počivaju na snošljivosti.

Koncepcija zblizavanja i fuzije sistema

To je daljnja varijanta, koja se tijesno nadovezuje na prethodnu na osnovi teorije tzv. približavanja dvaju društvenih sistema. Ta teorija polazi od teze da je tradicionalni način obrane kapitalizma kao »neosporno dobrog« i osuđivanje komunizma kao »neosporno lošeg«, i istovremeno isticanje suprotnosti u osnovnim razlikama već pređeno. Brzezinski i Huntington pišu: »Predodžba ili crno ili bijelo, koja je dominirala u prvim godinama hladnog rata, bila je statička koncepcija. Potkraj pedesetih godina zamijenila ju je dinamičnija teorija rastućih sličnosti (theory of convergence) američkog i sovjetskog društva.« (Political Power: USA/ USSR, New York 1964, str. 9). Kad je buržoazija izgubila vjeru u poraz socijalizma, njeni ideolozi moraj pokazivati budućnost kao stanje koegzistencije država, čiji se društveni sistema stvaraju sintezom kapitalizma i socijalizma. Tim načinom pokušavaju naći osnovu postojanja kapitalizma i njegove daljnje egzistencije kao neophodnog uslova za mir. Metodološka osnova teorije zblizavanja je teorija Rostowa »stadiji ekonomskog rasta« (dana u knjizi The Stages of Economic Growth. A Non-Communist Manifeste«, Cambridge 1960). Po toj teoriji svi narodi moraju u svom historijskom

razvoju preći pet stadija i to kretanje društva od nižih prema višim stadijima zavisi isključivo od ekonomsko-tehničkih faktora (nivo tehnike i stupanj upotrebe nauke i tehnike, stupanj potrošnje itd.), a nikako ne od socijalno-historijskih formi društvenog bitka. Ako određene zemlje dolaze do najvišeg stadija društva nivelizirajuće djelovanje industrijalizacije očituje se u tome da:

1. industrijski ciklus zahtijeva određenu uniformnost u njegovoj organizaciji i tehnologiji i zbog toga navodno radnici i namjerenici, koji svuda ispunjavaju iste ili slične funkcije, imaju isti pogled na svijet; tako se uz iste forme organizacije tvornica, stvaraju najbolji uslovi za proizvodni proces, i to silom prilika dovodi do takvih formi političke organizacije, koja osigurava nesmetan razvoj industrijskog društva;

2. opći porast životnog standarda ljudi, tipičan za svako industrijsko društvo, razbija podlogu »ortodoksnoj ideologiji«, tj. komunističkom pogledu na svijet.

R. Aron u knjizi »La société industrielle et la guerre« kaže: »Ne smijemo zaboraviti da Sovjetski Savez i zapadne države privredno predstavljaju dva razna načina jednog industrijskog društva, koje proizvodi ista dobra, postavlja za svoj životni cilj iskorištavanje prirodnih izvora, povišenje životnog standarda i stvaranje blagostanja« (Paris 1959, str. 63). Član Nizozemske kraljevske akademije nauka Jan Tinbergen dolazi u članku »Kakva budućnost« do zaključka: »Važno je da se oba sistema nalaze u procesu razvoja i da mnoge od tih promjena imaju tendenciju njihovog zbližavanja. Postoje također dokazi za to da se oba sistema razvijaju prema određenom optimumu, prema sistemu, koji je bolji nego čisti kapitalizam i čisti socijalizam u ranijem shvaćanju.« (Međunarodna politika, Beograd, broj 364/1965, str. 9). W. S. Buckingham u knjizi »Theoretical Economics Systems: A Comparative Analysis« dokazuje teoriju fuzije tako: »U stvari svi tzv. kapitalistički sistemi sadrže snažne elemente socijalizma, a svi tzv. socijalistički sistemi, koji se proglašavaju komunističkim, sadrže vidljive kapitalističke elemente... Ako se u svakom od njih izvrše neke modifikacije, tad može nastati osnova za kompromisni sistem, koji će sadržavati najdragocjenije elemente svakoga od njih.« (New York 1958, str. 27). A Arnold Buchholz u knjizi »Der Kampf um die bessere Welt« kaže: »Samo ako shvatimo da je realno moguća zajednička budućnost Istoka i Zapada, elementi napetosti koji nam prijete iz prošlosti mogu biti odstranjeni i put mira u novi svijet pomalo stvoren. Budućnost trajnog mira neće biti pod zastavama kapitalizma niti pod zastavama komunizma, već predstavlja prema svim vidljivim osnovama nešto novo, s novim sadržajem.« (Stuttgart 1961, str. 222).

Svakako buržoaske ideologe — privrženike teorije zbližavanja obiju sistema treba također razlikovati. Pored Rostowa koji smatra jedan od suprotnih sistema za viši (kapitalistički) i smatra da će na kraju savladati socijalistički, pojavljuje se teorija zbli-

žavanja u vidu isticanja onih strana jednog ili drugog sistema, koje može ili je već prihvatio i protivnik. Postoji i skupina autora koji zamjenjuju teoriju zblizavanja dvaju sistema preko mirne koegzistencije, što bi dovelo do višeg stupnja društvene organizacije. To je linija društvenog razvoja vlastite zemlje i njen uticaj na ostale zemlje radi maksimalnog ostvarenja vrijednosti vlastitog sistema u procesu zblizavanja i sinteze. Kao što vidimo, ti autori očekuju od koegzistencije rješavanje pitanja eliminiranja rata a isto tako i put »prema višim formama društvene organizacije« (nekomunističke).

S tih pozicija je teoretski moguće odgađati za budućnost egzistenciju i borbu dvaju suprotnih društvenih sistema i tako stvoriti koegzistencionu situaciju.

I ako pređemo preko nerealnosti tih predstava, iz kojih se dolazi do tih zaključaka, ne možemo istovremeno a da ne primijetimo da je to ograničavanje koegzistencije na ekonomski razvijene zemlje, uključujući i one koje su politički najnaprednije i postavljaju se protiv imperijalizma. Na osnovu tih teorija u posljednje vrijeme pojavila se u SAD teorija, o tome da nije ispravno dijeliti zemlje na socijalističke i kapitalističke, već da ih treba dijeliti na agresorske, nezadovoljne (tu su svrstane azijske socijalističke zemlje, naročito NR Kina, dalje UAR, Indonezija itd.) i tzv. zadovoljne, neagresorske zemlje (zainteresirane na održavanju status quo-a) koje treba da se ujedine protiv agresora. Već citirani R. V. Allen kaže da se sve komunističke zemlje ne smiju smatrati za nezadovoljene premda s tim državama zajednički nastupaju. Pozicija SSSR-a okarakterizirana je kao položaj tzv. »konzervativne revolucionarne države«, koja slijedi dva cilja, izvoz revolucionarnih principa i pri tome ima mogućnost da diskutira o zajednički prihvaćenim legalnim principima za zaštitu vlastitih materijalnih interesa (vidi npr. »World Politics«, October 1965, str. 21. »The Revolution in World Politics«, New York 1962, str. 323 itd.). Takvo shvaćanje koegzistencije ograničeno je praktički samo na SAD i SSSR, tj. suženo na odnos između nekih država ili na neke oblasti. Od nastupa Kennedyjeve administracije te tendencije koegzistencije između SAD i SSSR-a snažno su jačale. Istu liniju djelomično je razvijao i predsjednik Johnson, ističući da SAD nemaju interes da uđu u konflikt sa sovjetskim narodom i da između tih zemalja nikada u prošlosti nije bilo takvih konflikata koji su se rješavali na bojnopolju itd. Neki autori kao npr. Amitai Etzioni, dolazi do zaključka da današnje policentričke tendencije u oba bloka stvaraju pogodno uslove za zajedničku suradnju SAD i SSSR-a, jer se te zemlje ne moraju više osvrnuti na svoje saveznike. (»Winning without War«, New York 1964, str. 65). Ronald Steel razvija istu misao u knjizi »The End of Alliance. America and the Future of Europe«, gdje tvrdi da »najveći suparnik SSSR-a u današnjem trećem svijetu siromašnih i zaostalih naroda nije Amerika, s kojom SSSR dijeli teško breme inozemne pomoći i tešku ravnotežu

zastrašivanja, već agresorska Kina, koja mu prijete da ukrade revolucionarni primat, a samim tim i vodeću poziciju u svjetskom komunizmu«. (New York 1964, str. 18). Navodno su u istoj poziciji i SAD, koje su suočene s pritiskom ekonomski agresivne Evrope s njenim nepoznatim političkim ambicijama. S tim u vezi američki autori naročito često citiraju riječi predsjednika Kennedyja: »Historija nas uči da neprijateljstvo među narodima isto tako kao i među pojedincima ne traje na vječna vremena. Kolikogod izgledala čvrsta naša prijateljstva i neprijateljstva, tok vremena i događaji često donose neočekivane izmjene u odnosima među narodima i susjedima« (J. F. Kennedy, Adress at American University, Washington, June 10. 1963. — vidi The Department of State Bulletin, July 1. 1963, str. 2—6). Prema Steelu morati će Rusija spoznati da ona predstavlja »bogatu evropsku državu u svijetu država koje ništa nemaju i ništa ne mogu izgubiti, osim svoje gladi« (str. 85). Iz svega toga dolazi do zaključka da su poput »Forda i General Motorsa, u međunarodnoj politici Amerika i Rusija počele shvaćati da imaju više međusobno zajedničkog nego što imaju s mnoštvom malih rivala, koji danas ugrožavaju njihov autoritet« (str. 126). A već citirani V. R. Rock ide i dalje kad lansira tezu da »danas SAD i SSSR uzeti zajedno imaju u svim oblastima praktički monopol sile u svijetu. Ukoliko upotreba i namjera upotrebe te sile bude na neki način sinhronizirana, može biti postignuta stabilnost, pa čak i jedinstvo svijeta« (str. 170). Ti pogledi proizlaze iz teoretske postavke da je nakon rata došlo do povećanja jaze između tzv. super velesila i ostalih velesila i da ta stvarnost stvara u supersila i pored njihovog rivalstva neke iste interese koji se ne prenose na njihove saveznike.

Ta opća linija na koegzistiranje između SSSR-a i SAD svakako ne znači da u odnosima prema SSSR-u ne postoji u SAD i druga koncepcija, tj. koncepcija prirodnog neprijateljstva obiju zemalja.

U sadašnjoj fazi istovremeno se pokušavaju iskoristiti specifični mirni odnosi za vlastite klasne interese, naročito u pravcu djelovanja na produbljivanje razmimoilaženja unutar socijalističkog sistema, navođenje SSSR-a na ustupke »za očuvanje mirne koegzistencije sa SAD« itd. »Da bismo potpomogli evoluciju unutar sovjetskog sistema i komunističkog bloka, moramo uspostaviti najšire kontakte s komunističkim svijetom«, pisali su još 1960. autori studije »Ideology and Foreign Affairs«, (str. 78). »Trebalo bi jasno reći da nekomunističke sile daju prednost mirnoj koegzistenciji, ukoliko komunističke zemlje budu voljne da učestvuju u diskusiji, u kojoj može biti dokazana njihova spremnost da modificiraju one aspekte svoje politike, koji su neprihvatljivi« (M. Lindsay, Is Peaceful Coexistence Possible?, Michigan, 1960, str. 237). To je u biti agresivno shvaćanje koegzistencije i postavljanje uslova. Tako shvaćena koegzistencija je protiv socijalističkih zemalja te ima različite vidove. Jedan počiva na tezi da bi smirivanje me-

đunarodne napetosti moglo navodno značiti opasnost za komunističke režime, jer:

1. nestala bi mogućnost provođenja unutrašnje politike na osnovu nepovjerenja prema Zapadu;
2. bila bi oslabljena unutrašnja podrška režimu, stvorena takvom politikom;
3. nestali bi razlozi za niz sigurnosnih mjera, ograničavanja slobode itd.;
4. teško će se moći objašnjavati narodu nedostatak potrebnih proizvoda itd.;
5. teže će se moći apelirati na narodne osjećaje protiv društvenog neprijateljstva. (Vidi Sindsay, str. 160).

»Tako unutrašnja stabilnost postojećih komunističkih režima zavisi u znatnoj mjeri od sposobnosti predstavljanja nekomunističkog svijeta kao opasnosti. Smirivanje međunarodne napetosti, koje bi bilo izazvano stvarnom egzistencijom, učinilo bi komunističke režime daleko nesigurnijim«. (str. 162). Daljnju formu korištenja koegzistencijom u odnosu na manje evropske socijalističke zemlje predstavlja poznata teorija mostova s nametnutim crtama mirne koegzistencije, svakako klasno određene. Elementi koegzistencije ovdje se pojavljuju u smislu mogućnosti svestranih mirnih odnosa među članovima obaju sistema i postizanja njihovog cilja isključivo mirnim sredstvima. To ovdje znači prihvaćanje mirnih odnosa, ali nikako ne i koegzistenciju.

Koncepcija zbližavanja i fuzije sistema kao varijanta ostvarenja koegzistencije ima istovremeno i niz buržoaskih protivnika naročito u redovima onih koji pokušavaju braniti rat kao vječnu pojavu. Npr. Z. Brzezinski i S. P. Huntington u knjizi »Political Powers USA/SSSR« izjavljuju da ne postoji garancija da će zemlje kad postanu slične doći i do kraja međusobne napetosti. »To je posebno važno, jer znatan dio emocionalnog pristupa teoriji stapanja počiva na uvjerenju da ona predstavlja jedinu nadu za mir« (New York 1964, str. 429). Autori tvrde da historija pokazuje da socijalno-politička uniformnost i mir ne idu nužno zajedno. Na taj način pokušavaju istovremeno zamrsiti shvaćanje o spoju socijalizma s mirom. Najizrazitije to dolazi do izraza u izabranom primjeru koji bi trebao ilustrirati tu tezu. »Zajednički komunistički sistem nije spriječio oštro neprijateljstvo između Kine i Rusije, a većina evropskih ratova je bila vođena od strane zemalja s vrlo sličnom društvenom i političkom strukturom. (str. 429). Po njima bi se »komunistička Amerika i komunistička Rusija vjerojatno u takmičenju srele daleko intenzivnije nego što je to slučaj u nejednakoj utakmici između Rusije i Kine. Nekomunistički privrženici stapanja nemaju također dokaza tvrdnji da bi

nekomunistička Rusija s njenim nacionalističkim ambicijama manje pokušavala da ovlada evro-azijskim kontinentom, nego što to čini komunistička Rusija. (str. 429.)

Koncepcija srednjeg stanja

Veoma mnogo buržoaskih autora pokušava zamijeniti pojam mirne koegzistencije pojmom mira, a i traže tzv. srednje stanje između mirne koegzistencije i rata. Npr. američki diplomat i profesor međunarodnog prava Jessup navodi tri karakteristične crte takvog stanja:

1. kad među suprotnim stranama postoji stanje neprijateljstva i napetosti;
2. kad su suprotnosti između njih tako duboke da rješavanje bilo kog pitanja ne može tu napetost odstraniti;
3. istovremeno obje strane nemaju snagu, s izuzetkom krajnjeg slučaja, započeti rat kao sredstvo rješavanja spornih pitanja.

(American Journal of International Law, January 1954, str. 100—101).

V. M. Dean u knjizi »Foreign Policy without Fear« karakterizira poslijeratnu međunarodnu situaciju kao stanje »niti rata, niti mira« (New York 1953, str. 111). H. Seton Watson napisao je i knjigu s istim naslovom »Neither War nor Peace« (London 1960), a poznati američki novinar W. Lippmann to stanje prikazuje u »New York Herald Tribune« ovako: »Dokle seže naš pogled u budućnost, živjet ćemo između rata, koji se ne može izboriti, i mira, koji se ne može postići. Velike sporne stvari, koje dijele svijet, ne mogu biti riješene ratom, u kojem bi se moglo pobijediti, a ne mogu biti niti riješene sporazumom koji bi se mogao zaključiti (13—14. I 1962).

Neki autori tvrde da mirna koegzistencija nije bila nikad mirna, da je to stanje napetosti i konflikta, koji ne prerastaju u otvoreni rat, te oni upotrebljavaju za takvo stanje termin »oružana koegzistencija«. Prema njima to je dvostruka politika »sile i razgovora«. Koegzistencija je mirna samo u tome što ne pretpostavlja vojni konflikt i zbog toga ne može biti ništa drugo nego hladni rat. Npr. R. Aron odbacuje osnovnu razliku između hladnog rata i mirne koegzistencije, kad kaže da su »hladni rat i mirna koegzistencija samo dvije varijante jedne politike, koja predstavlja smjesu šutljivog pristanka s otvorenim takmičenjem«. P. Quaroni u već spomenutoj knjizi zauzima stanovište da »između pojmova hladni rat, koegzistencija i mirno takmičenje nema nikakvih velikih razlika, to su tri različite riječi za definiranje nečeg što se ne može definirati« (str. 5). Po njemu te riječi karakteriziraju prije stanje misli nego pravi opseg: »Ako smo skloni pesimizmu ili realizmu, tad govorimo o hladnom ratu; ako smo više optimisti, tad govorimo o mirnoj koegzistenciji« (ibid.). Zaključak je da po-

stoji dva pristupa (tj. socijalistički i kapitalistički) i da različitost u ta dva pristupa nema smisla jer u svakom taboru postoje pristalice hladnog rata i mirne koegzistencije. Naš pogled na to pitanje je sasvim jasan: hladni rat i mirna koegzistencija nisu dvije varijante jedne te iste politike, već predstavljaju dvije sasvim različite politike koje izražavaju interese dviju suprotnih klasa.

Čitava snaga buržoaskih autora usmjerena je na to da se dokaže kako u suvremenim međunarodnim odnosima nije moguće postići rješavanje aktuelnih spornih pitanja i da se države s različitim društvenim sistemima mogu sporazumjeti samo o drugo-razrednim pitanjima. Na osnovu toga pojavljuju se i specifični termini kao npr. »hladni mir«, koji znači kompletnu podjelu sfera uticaja između dva bloka s uzajamnim nemiješanjem, ali i odbijanjem suradnje (vidi »The Economist«, 12. 6. 1965, str. 1126), ili »lokalni mir«, čija je definicija prema »New York Timesu« slijedeća: »Lokalni mir je diplomatsko rješenje, koje osigurava djelimičan sporazum.« (28. 2. 1962)

Vidimo da su ovi autori otišli najdalje u shvaćanju koegzistencije kao stanja odbacivanja rata među državama s različitim društvenim sistemima, ali kao prostog paralelnog egzistiranja uz neprekidno postojeće konflikte, nerješavanje međunarodnih pitanja; što zapravo znači zamjenjivanje politike koegzistencije (uz njeno prihvaćanje na riječima) politikom s pozicija sile. Oni međutim odbacuju drugi dio koegzistencije sa svestranom suradnjom država u oblasti privrede, politike, kulture itd. Ne žele da shvate da se u današnje vrijeme svjetski mir ogleda u prvom redu u mirnoj koegzistenciji socijalističkih i kapitalističkih država. To ne znači samo nepostojanje rata, već pretpostavlja stvaranje određenog sistema međunarodnih odnosa. Van tog sistema međunarodnih odnosa u suvremenim uslovima mir ne postoji i postao bi samo teoretska apstrakcija. U nekih buržoaskih autora to različito shvaćanje izraženo je u daljnjem terminu tzv. »minimalnog pojma koegzistencije« (u osnovi pasivne koegzistencije) nasuprot našem shvaćanju pojma aktivne mirne koegzistencije.

Mir, o kojem ta skupina buržoaskih ideologa govori, trebalo bi, po njima, da bude zasnovan na teoriji straha, koja je danas dovedena do teorije ravnoteže nuklearnog zastrašivanja. Radi se o pokušajima da se pod plaštom teorije koegzistencije zadrži teorija ravnoteže sile u svijetu, zasnovana na nastavljanju naoružavanja i gomilanja nuklearnog oružja (tj. osnovnih dijelova imperijalističke politike sile).

Moglo bi se nastaviti dalje u analizi pojedinih shvaćanja bogatog mozaika buržoaskih koncepcija koegzistencije, naročito:

1. proširivanje koegzistencije na unutrašnje klasne odnose u kapitalističkim zemljama (klasni mir kao osnov koegzistencije);
2. proširivanja koegzistencije i na odnose između kapitalističkih i nerazvijenih zemalja;

3. njenog shvaćanja kao paralelne egzistencije i primirja socijalističke i buržoaske ideologije, i unutar socijalističkih zemalja;
4. objašnjavanja koegzistencije samo kao rezultata razvoja vojne tehnike, njenog ograničavanja na neke osobe itd.

Zajednička egzistencija kapitalizma i socijalizma je realna stvarnost međunarodnih odnosa i različite koncepcije vanjske politike i teoretske doktrine predstavljaju subjektivno ispravan ili neispravan odraz te historijske realnosti, koja u osnovi ne daje drukčiju mogućnost od mirne koegzistencije obaju sistema ili njihovog uzajamnog totalnog uništenja.

Buržoaskim koncepcijama koegzistencije treba priznati određeni politički realizam. Ali i pored toga treba odbaciti političke zaključke tih koncepcija koji tvore u suvremeno vrijeme praksu zapadne politike:

1. pokušaj tzv. diferenciranja mirnog pristupa pojedinim socijalističkim zemljama;
2. spajanje nekih koncepcija s iluzijama o očuvanju kapitalizma i »postepenim promjenama« unutar socijalističkih zemalja;
3. spekulacije s ideološkim razoružavanjem socijalističkih zemalja pod geslom koegzistencije;

To je danas potrebno na žalost i zbog toga jer su sve te koncepcije nerazdvojno povezane s linijom termonuklearne alternative.

THE BOURGEOIS UNDERSTANDINGS OF THE COEXISTENCE

R É S U M É

In the introductory part of this work the author analyses the nature of present relations among states. In western political thinking the opinion about the impossibility of peaceful relations among different countries, especially with different social systems have predominated for a long time. Only at the end of 50ties the changes in the balance of power in East-West relations made it clear, that coexistence among countries with different social systems is a necessity also for capitalism. Since western ideology had no effective instrument against the idea of peaceful coexistence, at the same time it recognized the importance of present ideological struggle, it tried to profit by the popularity of the ideas of peaceful coexistence. That means it recognizes the coexistence, but excludes its revolutionary contents. At present there hardly exists any homogenous western theory or conception of coexistence, but only a mixture of ideas with different political aims.

The second part contains the systematic analysis of the 3 most important western theories of coexistence of today. The theory of status quo emphasizes the thesis that coexistence must mean the static balance between both social systems and must defend the existence of capitalism as a social system for ever. In this theory on the one hand 2 aspects of peaceful coexistence are misleadingly mixed (1. peaceful coexistence as an expression of certain type of relations among the countries with different social systems; 2. social, class aspect of coexistence) and on the other hand the expression status quo is falsely interpreted. Parallely with the conception of coexistence as a status quo appears the western criticism against on-sided »imposing« of peaceful coexistence to capitalism.

The theory of convergence shows that in the future there will be coexistence of states social system of which be the synthesis of capitalism and socialism. This conception has many representatives with different views on the methods of this convergence. Though we are aware of the unreality of these ideas this conception means deformation of coexistence only to developed countries, especially to the USA and USSR. At the same time a tendency exist to profit by these specific peaceful relations to make the differences within socialist system even deeper, to extort the USSR in the direction of concession »for keeping peaceful coexistence with USA« etc.

The theory of »middle course« tries to substitute the expression of peaceful coexistence with the expression of peace and to find the so-called »middle course« between a war and a peaceful coexistence. The author analyses the western views on the »armed coexistence«, on refusing qualitative differences between coexistence and cold war, on »cold peace« and »local peace«. This conception of coexistence represents the limitation only on the simple co-living of different countries on the globe without resolving the most important international problem and conflicts.

In the end the author concludes that the western conceptions of coexistence must be understood as a symptom of certain political realism but at the same time it's necessary to refuse all political conclusions contradicting these conceptions in the present politics of capitalist countries. The author also emphasizes that these conceptions of coexistence in many of these countries are unfortunately bound with the political trends on the thermonuclear alternative.